

УДК 334.7:159.9:94(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.25>**Павло РУБАН***аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154***ORCID:** 0009-0006-7641-026X

Бібліографічний опис статті: Рубан, П. (2025). Соціальне підприємство в Україні як інструмент адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.25>

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті проведено дослідження еволюції та перспектив сучасної динаміки розвитку соціального підприємства в Україні як новаторського механізму, що суттєво модернізує процес соціально-трудової адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями. Проаналізовано зміни нормативно-правового поля у період 2019–2025 років, зокрема вплив Проєкту Закону України №14156 та деяких змін до урядових постанов щодо працевлаштування осіб з інвалідністю.

Проведено аналіз актуального стану соціального підприємства в Україні, вивчення його еволюційних тенденцій та виявлення можливостей для впровадження нових моделей, які можуть сприяти покращенню умов життя осіб з інтелектуальними порушеннями. Дослідження фокусується на вивченні успішних практик, які вже існують в Україні та за її межами, а також на розробці рекомендацій щодо розвитку соціальних підприємств, що спеціалізуються на працевлаштуванні цієї категорії громадян.

Відповідно до завдань дослідження встановлено основні бар'єри (високий рівень стигматизації осіб з інтелектуальними порушеннями, фіктивне працевлаштування осіб з інвалідністю, енергетична нестабільність) та обґрунтовано переваги (WISEs) – моделі підприємств трудової інтеграції, що сприяють у включенні осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень в економічне життя країни.

Завданнями дослідження є виявлення та узагальнення, що соціальне підприємство в Україні може стати важливим інструментом для реалізації соціальної справедливості та розвитку інклюзивного суспільства, в якому кожен має можливість реалізувати свій потенціал.

Визначено, що соціальне підприємство часто виступає в ролі не лише економічного рушія, а й простором для формування соціальної приналежності («belonging») та психосоціальної абілітації/реабілітації, що є критично важливим з урахування майбутньої відбудови соціального капіталу у повоєнні роки.

Перспективи соціального підприємства в Україні, зокрема в контексті соціально-трудової адаптації, виглядають обнадійливо. Зростаюча підтримка з боку держави, міжнародних організацій та суспільства в цілому сприяє створенню сприятливих умов для розвитку інклюзивних бізнес-моделей. Це не лише допоможе зменшити соціальну ізоляцію осіб з інтелектуальними порушеннями, а й підвищить їхню економічну самостійність та якість життя.

Ключові слова: соціальне підприємство, інтелектуальні порушення, особи з інтелектуальними порушеннями, соціальна адаптація, інклюзивна економіка, ринок праці.

Pavlo RUBAN*Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blvr., Kyiv, Ukraine, 02154***ORCID:** 0009-0006-7641-026X

To cite this article: Ruban, P. (2025). Sotsialne pidpriemstvo v Ukraini yak instrument adaptatsii osib z intelektualnymy porushenniamy [Social enterprise in Ukraine as a tool for the adaptation of people with intellectual disabilities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.25>

SOCIAL ENTERPRISE IN UKRAINE AS A TOOL FOR ADAPTATION OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article studies the evolution and prospects of the current dynamics of the development of social enterprise in Ukraine as an innovative mechanism that significantly modernizes the process of social and labor adaptation of people with intellectual disabilities. Changes in the regulatory and legal field in the period 2019–2025 are analyzed, in particular the impact of the Draft Law of Ukraine No. 14156 and some changes to government resolutions on the employment of people with disabilities.

The current state of social enterprise in Ukraine is analyzed, its evolutionary trends are studied, and opportunities for implementing new models that can contribute to improving the living conditions of people with intellectual disabilities are identified. The study focuses on studying successful practices that already exist in Ukraine and abroad, as well as on developing recommendations for the development of social enterprises specializing in the employment of this category of citizens.

In accordance with the objectives of the study, the main barriers were identified (high level of stigmatization of people with intellectual disabilities, fictitious employment of people with disabilities, energy instability) and the advantages of (WISEs) – models of labor integration enterprises that contribute to the inclusion of people with disabilities due to intellectual disabilities in the economic life of the country were substantiated.

The objectives of the study are to identify and generalize that social enterprise in Ukraine can become an important tool for the implementation of social justice and the development of an inclusive society in which everyone has the opportunity to realize their potential. It has been determined that social enterprise often acts as not only an economic driver, but also a space for the formation of social belonging («belonging») and psychosocial habilitation/rehabilitation, which is critically important considering the future reconstruction of social capital in the post-war years.

The prospects for social enterprise in Ukraine, particularly in the context of social and labor adaptation, look promising. Growing support from the state, international organizations, and society as a whole contributes to creating favorable conditions for the development of inclusive business models. This will not only help reduce the social isolation of people with intellectual disabilities, but will also increase their economic independence and quality of life.

Keywords: social enterprise, intellectual disabilities, people with intellectual disabilities, social adaptation, inclusive economy, labor market.

Актуальність проблеми. Повномасштабне вторгнення росії на територію України викликало посилене навантаження на національну систему соціального захисту та ринок праці. Дані аналітичних звітів свідчать про стійку тенденцію до зростання частки осіб з інвалідністю набутою внаслідок бойових дій, які своєю чергою характеризуються травмами, що впливають на ментальне здоров'я та когнітивні функції. В той самий час, кількість осіб з інвалідністю в Україні (станом на 2025 рік), вже перевищує 2,8 млн. Аналізуючи міжнародний досвід та дослідження проведені в Україні за останні роки, можна констатувати, що в умовах продовження воєнного конфлікту традиційні моделі патерналістської соціальної політики, здебільшого орієнтованої на виплату фінансової допомоги («політики утримання»), демонструватимуть свою інституційну неспроможність.

Аналіз світового досвіду та регіональних реалій засвідчує, що особливо соціально вразливою групою населення є люди з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. Для даної групи населення бар'єри доступу до відкритого ринку праці є найвищими через глибоку стигматизацію, потребу у спеціальному супроводі, персональному асистуванні

та специфічні вимоги до організації робочого процесу.

Даний контекст актуалізує науковий та практичний інтерес до феномену соціального підприємства. Цей сектор економіки тримає баланс між бізнес-ефективністю та соціальною місією, розглядається світовою спільнотою як ключовий інструмент емпauerменту та повноцінної інтеграції в суспільство вразливих груп населення. Однак, в Україні, динаміка його розвитку є вкрай ускладненою зовнішніми (війна) та внутрішніми (недосконалість законодавства, соціальна стигма) факторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним теоретичним базисом досліджень соціального підприємства є роботи західних вчених. Дж. Дефурні та М. Ніссенс (J. Defourny, M. Nyssens, 2010) визначали певні концептуальні межі соціального підприємства на теренах Європи, підкреслюючи його «гібридну» природу та важливу роль у заповненні прогалін державного соціального забезпечення. У звітах Європейська Комісія виділяє підприємства трудової інтеграції (WISEs – Work Integration Social Enterprises) як окремих, найбільш ефективний напрямок соціального підприємства для

роботи з групами ризику соціальної ексклюзії (людьми з інвалідністю).

Існує певна специфіка соціальної інклюзії осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, ґрунтовний аналіз якого здійснили Е. Холл (E. Hall, 2010) та В. Кобіґо (V. Sobigo, 2016). У своїх працях вони наголошували на тому, що формальне працевлаштування без створення атмосфери «приналежності» (belonging) та взаємності (reciprocity) не призводить до реальної адаптації.

На теренах українського наукового простору проблематикою соціального підприємства в контексті інклюзії займалися (О. Продіус та С. Нейков, 2024), у своїй роботі вони виділяють роль соціального підприємства у повоєнному відновленні. Також темою соціального підприємства займалися (Д. Белов та М. Белова, 2023) у дослідженнях, що торкалися правових аспектів функціонування цього сектору. Об'єктивні реалії свідчать, що на даний час не існує комплексної оцінки динаміки соціального підприємства на теренах України, особливо враховуючи нещодавні законодавчі зміни (2025 року).

Метою дослідження є виявлення особливостей та динаміки розвитку соціального підприємства в Україні як інструменту адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями, з урахуванням початку трансформації нормативно-правового поля у 2024–2025 роках та відштовхуючись від сучасних соціальних потреб суспільства.

Основний матеріал дослідження. Слід зазначити, що розгляд динаміки розвитку соціального підприємства в Україні неможливий у відриві від контексту законодавчої бази. З початку появи перших соціальних підприємств, розвиток даного сектору відбувався «знизу». Підприємці, громадські організації та волонтерські групи займалися організацією соціальних підприємств без чіткого пра-

вового статусу. Першим кроком легалізації поняття соціальних послуг став Закон України «Про соціальні послуги» (2019), але даний закон не створив окремої ніші для соціального підприємства.

Починаючи з 2024 року було запущено етап активної інституціоналізації. Ключову роль в якому відіграє Проект Закону України №14156 «Про внесення зміни до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні» щодо розвитку соціального підприємства» (zareestrovаний 27.10.2025). Даний документ нагальний та відповідає на запит суспільства щодо системної інтеграції осіб з інвалідністю (в тому числі осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень), ветеранів та ветеранок.

Законопроект №14156 вперше пропонує чіткі критерії ідентифікації соціального підприємства, відображені у таблиці 1.

Докорінною зміною підходів до виконання норм працевлаштування осіб з інвалідністю стала Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю» (зі змінами, чинними у 2025 році). Дана постанова змінила підхід з карального (штрафи), дозволивши бізнесу замість сплати адміністративно-господарських санкцій здійснювати соціальне інвестування шляхом закупівлі послуг у соціальних підприємств або на створення спеціальних робочих місць. Цей механізм допомагає створити гарантований ринок збуту для соціальних підприємств, стимулюючи та поглиблюючи співпрацю між великим бізнесом та соціальними підприємствами.

Попри позитивні зрушення у законодавстві, фактичний стан ринку праці залишається складним для осіб з інвалідністю. За інформацією поданою у аналітичному звіті «Дослідження потреб осіб з інвалідністю...»

Таблиця 1

Критерії ідентифікації соціального підприємства

1.	Соціальна мета	Діяльність спрямована на розв'язання конкретних соціальних проблем (зокрема, працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень).
2.	Квота працевлаштування	Встановлення мінімального відсотка працівників з соціально вразливих груп населення (не менше 50% штату для отримання певних пільг).
3.	Реінвестиція прибутку	Зобов'язання спрямовувати значну частину прибутку на розвиток підприємства або соціальні цілі, що відповідає європейським практикам, описаним (J. Defourny та M. Nyssens 2010).

(січень 2025), рівень зайнятості серед осіб з інвалідністю працездатного віку коливається в межах 17–20%.

Ситуація щодо рівня зайнятості осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень є ще більш критичною. За даними представленого дослідження можна зробити висновок, що саме дана категорія осіб з інвалідністю викликає найбільший опір з боку роботодавців. Серед опитаних представників бізнесу 59% назвали інтелектуальні порушення найбільшим бар'єром для найму. Основне занепокоєння у роботодавців викликає «непередбачувана поведінка» та сумніви в ефективності таких працівників. Це є підтвердженням тези про те, що український відкритий ринок праці, на даний час, не готовий до інклюзії осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень без фасилітації трудової діяльності (job coaching).

Найбільшою перешкодою для розвитку реальної інклюзії є феномен фіктивного працевлаштування. Дані опитування свідчать, що 25% респондентів вважають більшість осіб з інвалідністю різних нозологій працевлаштованими лише «на папері» (для виконання нормативу 4%), а 57% опитаних зазначають, що роботодавцеві «простіше фіктивно оформити людину», ніж адаптувати робоче місце під індивідуальні потреби працівника з інвалідністю.

Антиподом подібних практик є соціальні підприємства. Сама їх модель передбачає не імітацію зайнятості, а створення реального робочого місця, адаптованого під можливості працівника. Саме тут реалізується концепція «безпечного простору» (E. Hall, 2010), де особа з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень може робити помилки, вчитися

і соціалізуватися без страху бути звільненою через «низьку ефективність».

Аналізуючи успішні світові кейси, можна зробити висновок, що для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень найкраще підходять сфери з чіткими, повторюваними алгоритмами дій, які при цьому мають творчий компонент: пекарні, сортувальні лінії, озеленення, майстерні з виготовлення крафтової продукції. На нашу думку, саме модель підприємства трудової інтеграції (WISEs) є найбільш перспективною для України. Ключові елементи адаптації на таких підприємствах вказані у таблиці 2.

Слід зазначити, що фактор війни в Україні суттєво впливає на динаміку розвитку соціальних підприємств у 2022 – 2025 роках. Одним з нових бар'єрів для інклюзії стала енергетична криза. За даними опитування, відключення електроенергії створили критичні перешкоди у життєдіяльності та роботі 53% осіб з інвалідністю.

Постійні повітряні тривоги та блекауті є факторами дестабілізації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, які часто мають підвищену тривожність. За відсутності відповідної інфраструктури, соціальні підприємства змушені брати на себе функцію «пунктів незламності», забезпечуючи не лише роботу, а й базову безпеку (укриття, генератори). Цей фактор підвищує операційні витрати, що робить державну підтримку (яка передбачена Проектом №14156) життєво необхідною для виживання таких бізнесів.

Дослідники соціального підприємства вважають, що воно формує «соціальну резильєнтність» (social resilience) – колективний імунітет спільноти проти екзистенційних стрес-факторів. У ситуаціях, коли механізми

Таблиця 2

Ключові елементи адаптації на підприємстві трудової адаптації

Наставництво (Job Coaching)	Посада тьютора або асистента, який супроводжує працівника. Згідно з Оглядом МОЗ (2024), саме відсутність супроводу є однією з головних причин звільнення осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень у перші місяці роботи.
Гнучкий графік	Згідно з даними опитування бізнесу, 69% компаній, що наймають осіб з інвалідністю, готові вводити адаптивні графіки. Для осіб з інтелектуальними порушеннями, які можуть мати швидку втомлюваність або потребуватимуть медичних інтервенцій, можливість працювати неповний день є критичною.
Психосоціальна підтримка	Соціальні підприємства мають інтегрувати у виробничий процес елементи терапії. Праця стає методом абілітації та реабілітації (трудотерапія), що допомагає відновити когнітивні функції та навички комунікації. 37% роботодавців, які мають досвід роботи з людьми з інвалідністю, відзначають підвищення рівня психосоціального благополуччя їх працівників.

державного управління не здатні повністю закрити всі соціальні потреби, соціальні підприємства стають центрами самоорганізації громад.

Після завершення активної фази бойових дій, Україна прогнозовано зіткнеться з проблемою інтеграції великої кількості цивільних, ветеранів та ветеранок, які отримали черепно-мозкові травми і мають інвалідність внаслідок інтелектуальних порушень різних ступенів тяжкості. Також не слід забувати про наслідки ПТСР, що може супроводжуватись когнітивними порушеннями, що наближує потреби цих людей до вище зазначеної категорії осіб з інвалідністю. Отже, моделі соціального підприємства, відпрацьовані зараз, можуть стати основою для розробки масштабних терапевтичних програм для інтеграції ветеранів та ветеранок.

Розглянуті законодавчі ініціативи 2025 року відкривають шлях до запровадження механізму «соціального замовлення», коли держава гарантовано викупує продукцію соціальних підприємств (текстиль та сухі пайки для армії або хліб для лікарень). Такий підхід дозволить стабілізувати фінансовий стан та зменшить ризики для соціальних підприємств, що своєю чергою масштабує програми інтеграції, абілітації та реабілітації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальне підприємство в Україні на даному етапі характеризується пере-

ходом від хаотичного руху ініційованого волонтерами, громадськими організаціями та соціально відповідальним бізнесом до системної інституціоналізації, яка має всі шанси бути закріпленою законодавчими ініціативами 2025 року.

Оскільки відкритий ринок праці залишається значною мірою закритим для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень через стигматизацію (59% роботодавців мають упередження) та відсутність адаптивних умов, соціальне підприємство може стати ефективним інструментом інтеграції осіб з вищезазначеної категорії.

Ключовими факторами подальшого розвитку є імплементація Проєкту Закону №14156, запровадження податкових стимулів для бізнесу та підтримка енергетичної стійкості наявних соціальних підприємств в умовах війни та у повоєнний період.

Таким чином, представлена у статті модель WISEs (підприємств трудової інтеграції) продемонструвала високий соціальний імпакт, успішно поєднуючи економічну діяльність із психосоціальною реабілітацією та абілітацією, забезпечуючи не лише прибуток, а й відчуття соціальної приналежності (belonging). На нашу думку, впровадження даної моделі допоможе інтегрувати осіб з інвалідністю у роботу підприємств, що прагнуть здобути статус соціальних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О. Денисюк та ін.; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related#fullTextFileContent.
2. Белов Д. М. Соціальне підприємство: поняття та ознаки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 149–154.
3. Деякі питання забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 (зі змінами, чинними у 2025 році). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2023-%D0%BF#Text>.
4. Дослідження потреб осіб з інвалідністю у засобах до існування та доступу до ринку праці в умовах війни в Україні : аналітичний звіт / ГС «Ліга Сильних», InfoSapiens. Київ, 2025. 192 с. URL: <https://ls.org.ua>.
5. Карпенко О. Г., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Міждисциплінарна взаємодія у наданні соціальних послуг вразливим групам населення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2025. № 1. С. 42–50.
6. Огляд щодо забезпечення доступності освіти та працевлаштування для людей з інвалідністю / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua>.
7. Продіус О. І. Соціальне підприємство та його роль в умовах інклюзивного економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 4 (74). С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2024.9>.
8. Проєкт Закону України №14156 «Про внесення зміни до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні» щодо розвитку соціального підприємства» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. 2025. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=14156.
9. Bychuk I., Karpenko O., et al. The Role of Higher Education in Promoting Socio-Economic Mobility: A Bibliographic Review. *Futurity Education*. 2025. Т. 5. № 1. С. 110–130. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51259/2/O.Bazyl_O.Abilova_O.Karpenko_H.Mierienkov_A_SEI_1_FPSRSO.pdf

10. Cobigo V., Brown R., Lachapelle Y. Social Inclusion: A Proposed Framework to Inform Policy and Service Outcomes Evaluation. *Inclusion*. 2016. Vol. 4, No. 4. P. 226–238.
11. Defourny J. Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences / J. Defourny, M. Nyssens. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2010. Vol. 1, No. 1. P. 32–53.
12. Hall E. Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2010. Vol. 54, Supplement I. P. 48–57.
13. Social Enterprises and their Eco-systems: Developments in Europe. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 218 p.

REFERENCES:

1. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/374582040>. [in Ukrainian].
2. Belov, D. M. (2023). Sotsialne pidpriemstvo: poniattia ta oznaky [Social enterprise: concept and features]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University* 75. 1. P. 149–154. [in Ukrainian].
3. Some issues of ensuring employment of persons with disabilities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 02.06.2023 (with amendments, effective in 2025). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2023-%D0%BF#Text>.
4. Research on the needs of persons with disabilities in livelihoods and access to the labor market in wartime conditions in Ukraine: analytical report Public Organization “League of the Strong”, InfoSapiens. 2025. 192 p. Retrieved from: <https://ls.org.ua>. [in Ukrainian].
5. Karpenko, O. G., Spirina, T. P., Lekholetova, M. M. (2025). Mizhdystsyplinarna vzaiemodiia u nadanni sotsialnykh posluh vrazlyvym hrupam naseleння [Interdisciplinary interaction in the provision of social services to vulnerable groups of the population]. *Social pedagogy: theory and practice*. 1. P. 42–50. [in Ukrainian].
6. Review of ensuring accessibility of education and employment for people with disabilities / Ministry of Health of Ukraine. Retrieved from: <https://moz.gov.ua>.
7. Prodius, O. I. (2024). Sotsialne pidpriemstvo ta yoho rol v umovakh inkliuzyvnogo ekonomichnoho rozvytku [Social enterprise and its role in the conditions of inclusive economic development]. *Economics: realities of time*. 4 (74). P. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2024.9>. [in Ukrainian].
8. Draft Law of Ukraine № 14156/2025 “On Amendments to the Law of Ukraine “On Development and State Support of Small and Medium-sized Enterprises in Ukraine” Regarding the Development of Social Enterprise”. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=14156.
9. Bychuk I., Karpenko O., et al. (2025). The Role of Higher Education in Promoting Socio-Economic Mobility: A Bibliographic Review. *Futurity Education*. 5. 1. C. 110–130. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51259/2/O.Bazyl_O.Abilova_O.Karpenko_H.Mierienkov_A_SEI_1_FPSRSO.pdf
10. Cobigo, V. (2016). Social Inclusion: A Proposed Framework to Inform Policy and Service Outcomes Evaluation / V. Cobigo, R. Brown, Y. Lachapelle et al. *Inclusion*. 4. 4. P. 226–238.
11. Defourny, J. (2010). Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences / J. Defourny, M. Nyssens. *Journal of Social Entrepreneurship*. 1. 1. P. 32–53.
12. Hall E. (2010). Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities. E. Hall *Journal of Intellectual Disability Research*. 54, Supplement I. P. 48–57.
13. Social Enterprises and their Eco-systems: Developments in Europe *European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016. 218 p.

Дата надходження статті: 16.11.2025
 Дата прийняття статті: 02.12.2025
 Опубліковано: 30.12.2025